

/// Semsei Ferenc

=== Mozgalmi örökség, politikai áttörés =

Szécsi Árpád: Rendszerváltó mozgalom. A Magyar Demokrata Fórum előzményei és korai története (1979–1990)

Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár, Budapest, 2023. 486 oldal

Szécsi Árpád 2023-ban megjelent kötete részben alapkutatás-jellegű vállalkozás. A Magyar Demokrata Fórum (MDF) létrejöttét és első éveit nem az 1987-es lakiteleki találkozótól kezdi tárgyalni, hanem a népi-nemzeti ellenzék hosszabb, az 1970-es és 80-as évekre visszanyúló történetébe ágyazza. Könyve doktori értekezésének rövidített és egyben átdolgozott változata (15–18.).

A kötet jelentőségét növeli, hogy az MDF korai történetének egyes részterületeit és csomópontjait a szerző megállapítása szerint csak az utóbbi időszakban kezdte részletesebben feldolgozni a kutatás. Szécsi az eddigi szakirodalom összegzésén túl jelentős primer forrásanyagra támaszkodik: levéltári kutatásokat végzett, oral history-gyűjteményeket használt fel, és maga is számos mélyin-

terjút készített (16.). A munka ezért nem pusztán a korábbi kutatási eredmények szintézise, hanem új forrásokra támaszkodó történeti rekonstrukció is. A következőkben elsősorban azt vizsgálom, mennyiben teszi meggyőzővé Szécsi a „mozgalmi MDF” magyarázatát, és milyen erősségeket, illetve korlátokat eredményez ez a fókusz.

A kötet szerkezete szorosan követi azt a két központi kérdést, hogy az MDF mozgalmi előzményei és jellemzői *miként határozták meg a szervezet korai történetét*, illetve *milyen szerepet játszottak az MDF 1990-es választási sikerében*. E ketős kérdésfelvetésnek megfelelően a bevezetőt és a módszertani részeket követően Szécsi előbb az MDF mozgalmi gyökereit és a népi-nemzeti ellenzék 1985-ig tartó történetét tárgyalja, majd külön fejezetben rekonstruálja az 1985 és 1987 közötti közvetlen előtörténetet. Erre épül a könyv legnagyobb egysége, amely az MDF 1987 és 1990 közötti megszerveződését és korai időszakát követi végig. A felépítés tehát nem egyszerűen kronologikus, hanem azt a szerzői tézist szolgálja, hogy az MDF későbbi politikai teljesítménye csak a korábban kialakult kapcsolathálózatok, mozgalmi tapasztalatok és szerveződési minták figyelembevételével érthető meg. Szécsi ennek megfelelően tudatosan le is határolja vizsgálatát. Nem az MDF teljes korai párttörténetét kívánja megírni, hanem mindenekelőtt a „mozgalmi MDF” kialakulását és e mozgalmi örökség politikai hatását követi nyomon (17–19.).

Az MDF történetét a népi-nemzeti eszmékör hosszabb történetébe ágyazva tárgyalja, számára a lakiteleki találkozók nem egyszerű kiindulási pontok, hanem korábban kialakult kapcsolatok, szellemi hagyományok, közösségi tapasztalatok és kultúrpolitikai konfliktusok találkozási helyei. Ennek megfelelően a könyv első nagy történeti egysége a népi mozgalom örökségétől, Illyés Gyula szerepétől, Csoóri Sándor közéleti jelentőségétől és a kritikai szociográfiáktól halad az 1970-es és 80-as évek *nemzeti demokratikus ellenzéki*ségéig (29–116.). E folyamat egyik állomásaként részletezi az úgynevezett „népi reneszánszt”, vagyis a népi kultúra több műfajban jelentkező, az 1960-as és 70-es években kibontakozó újralfedezését. Ide sorolja többek között a népi hagyományokat és a hivatalostól eltérő valóságképet megjelenítő filmeket, a népdalkörök és a táncházmozgalom terjedését, valamint a népi motívumok növekvő népszerűségét. A kulturális folyamatot részben a nemzeti önazonosság közvetett kifejezési lehetőségeként értelmezi (42–45.). A későbbi párttá szerveződéshez vezető folyamatot ezért Szécsi nem egyszerűen az 1987–1989 közötti közvetlen politikátörténeti folyamatok felől közelíti meg, hanem egy hosszabb kulturális, politikai és társadalmi önszerveződési folyamat eredményeként mutatja be.

A szerző által vázolt átfogó előtörténeti perspektíva nem előzmény nélküli a szakirodalomban. A népi-nemzeti ellenzékkel foglalkozó feldolgozások – Borbándi Gyula, Papp István, Pintér M. Lajos, Nagymihály Zoltán és Székér Nóra, valamint Szeredi Pál munkái¹ – korábban is törekedtek a népi mozgalom Kádárkori folytonosságának és ellenzéki szerepének bemutatására. Szécsi kötetének sajátossága ezért nem önmagában a hosszú előtörténet felrajzolásában rejlik, hanem abban, hogy ezt következetesen az MDF létrejöttének és korai politikai sikerének

¹ = Borbándi, 1989; Papp, 2012; Pintér M., 2007; Nagymihály–Székér (szerk.), 2017; Szeredi, 2015; 2016; 2017.

magyarázó keretévé teszi. A korábban kialakult személyes kapcsolati hálókat, mozgalmi tapasztalatokat és szerveződési mintákat olyan tényezőkként vizsgálja, amelyek a Fórum megszerveződését és működését, végső soron pedig az 1990-es választási teljesítményét is befolyásolták (17–19., 439–442.).

Az MDF előtörténetét bemutató fejezetekben Szécsi különösen nagy figyelmet fordít az 1985 utáni folyamatokra. Monor, a szakkollégiumi és klubmozgalmi közeg, a Bethlen Gábor Alapítvány engedélyezése, az Antológia Est, a Tiszatáj-ügy, az írószövetségi konfliktusok olyan állomásokként jelennek meg, amelyek a lakiteleki találkozók előkészítéséhez vezettek. A Fórum létrejötte – Szécsi rekonstrukciója alapján – több párhuzamos folyamat eredménye volt. Az értelmiségi ellenzéki erősödése, a nemzeti kérdés napirenden tartása, az országos és helyi kapcsolatok kiépülése, valamint a pártállami kontroll változó keretfeltételei és a Kádár-rendszer egyre érzékelhetőbb válsága egyaránt hozzájárultak a szerveződéshez (117–250.).

A „legális ellenzéki” tárgyalása előtt érdemes kitérni Szécsi fogalomhasználatára is. A szerző érzékeli a korszak ellenzéki irányzatainak megnevezése körüli terminológiai bizonytalanságot: különbséget tesz a „népi” és a „népies” között, és megjegyzi, hogy a korabeli „népiek” jelölésére utólag vált gyakoribbá a „nemzeti demokraták” kifejezés, amelyet maguk az érintettek is használnak. Arra is felhívja a figyelmet, hogy e kategóriákban az egykori és későbbi önmeghatározás, a tudományos terminológia és az értékelő szóhasználat elemei keveredhetnek. A fogalmi tisztázás ugyanakkor csak részleges, Szécsi végül több megnevezést szinonimaként használ, tudatosan eltekintve egyes nyelvpolitikai és jelentésbeli árnyalatoktól (27.).

A terminológiai bizonytalanság más rendszerváltás-értelmezésekben is tetten érhető. Ripp Zoltán az *Eltékozolt esélyek?* című 2009-es munkájában az MDF-et, a Szabad Demokraták Szövetségét (SZDSZ) és a Fiatal Demokraták Szövetségét (Fidesz) a Kádár-kori ellenzékiiségből kinövő „szerves rendszerváltó szervezetek” közé sorolja, és az MDF eredeti mozgalmi, ernyőszervezet-jellegét is hangsúlyozza.² Az egyes irányzatok elkülönítésekor ugyanakkor már olyan tágabb kategóriákat használ, mint a „nemzeti oldal”, amelyen belül a népnemzeti harmadikutas, kisgazda és kereszténydemokrata irányokat egyaránt elhelyezi, az MDF vezető csoportját pedig „harmadikutas nemzeti radikálisokként” jellemzi.³ Szécsi megközelítése ehhez képest erősebben történeti-genealogikus. Nem elsősorban egy kész ideológiai tábor kategóriájából indul ki, hanem annak kialakulását, kapcsolathálózatait és változó önmeghatározásait követi.

A fogalmi bizonytalanság historiográfiai jelentőségére már Romsics Ignác is felhívta a figyelmet Ripp korábbi, 2006-os rendszerváltás-monográfiájáról⁴ írt re-

2 = = Ripp, 2009: 72–74.

3 = = Uo. 84–87.

4 = = Ripp, 2006.

cenziójában. Kritikája szerint a köznyelvi, állambiztonsági és politikai szubkulturális elnevezések keveredése miatt esetenként nem világos, pontosan kiket takarnak az egyes ellenzéki kategóriák, ezért pontosabb, személyekhez és eszmékhez kötött fogalmi hálót sürgetett.⁵

E politikai gyakorlat egyik legfontosabb sajátosságát ragadja meg a „legális ellenzékiesség” fogalmával. Szécsi ezzel azt a stratégiát írja le, amely a radikális vagy demokratikus ellenzék konfrontatívabb, részben illegális eszközökre építő gyakorlatától eltérően a fennálló keretek kihasználására és lehetőség szerinti tágítására törekedett.⁶ Ez azonban, mint a szerző megállapítja, nem jelentette a rendszerhez való lojális igazodást. A cenzúra óvatos kijátszása, kisebb autonóm terek kialakítása, a hatalommal folytatott párbeszéd fenntartása, illetve adott esetben korlátozott együttműködés vállalása egyaránt ennek az „ahogy lehet” stratégiának a részét képezte (57–59.).

Az 1987–1990 közötti fejezetekben az MDF tényleges megalakulása és szervezeti kiépülése kerül előtérbe. Az első és második lakiteleki találkozó, az Ideiglenes Alapszabály, a helyi szerveződések és a fórumok története mellett a recensens számára egyre érzékeltetőbbé vált a Fórum kettős természete, amely egyszerre kívánt szellemi-politikai mozgalom maradni és a többpárti versenyben működő politikai szervezetté válni. Ez nem pusztán elméleti dilemma volt. Az 1989 eleji helyi vitákban egyes szervezetek elutasították vagy későbbre halasztották volna a párttá alakulást, míg mások annak elfogadása mellett is a mozgalmi jelleg megőrzését szorgalmazták (359–360.). Az országos vezetésben ugyanez a kérdés szintén konfliktusokhoz vezetett. 1989 tavaszán kompromisszumként még a „pártszerűen működő társadalmi szervezet” meghatározás is felmerült, miközben a Fórum működése az ügyviteli apparátus kiépítésével, a politikai programalkotással és a választási felkészüléssel mindinkább egy parlamenti párt működéséhez közelített (373–375.).

Szécsi egyik erőssége, hogy a párttá válást ezért nem egyszerű szervezeti fejlődésként mutatja be, hanem az MDF önazonosságát érintő problémaként is. Antall József 1989 októberében maga is ebben a kettősségben határozta meg a Fórumot. Ideális esetben „egy modern parlamentáris párt és egy nemzetépítő szellemi politikai mozgalom” egységét látta benne, miközben a szabadság és a szellemiség szervezeti fegyelemmel való összekapcsolását szinte lehetetlen feladatként érzékelt (400.). A párttá válás tehát nem egyszerűen lezárta a mozgalmi korszakot, hanem felvetette annak kérdését is, hogy a korábbi működésmódokból mi őrizhető meg egy mindinkább intézményesülő politikai szervezetben.

A mozgalom-központú megközelítés egyúttal kijelöli a kötet értelmezési határait. Szécsi már a bevezetésben egyértelművé teszi, hogy vizsgálatának fókusza a „mozgalmisság”, ezért több, az MDF és a rendszerváltás története szempontjából

5 = = Romsics, 2006: 306–308.

6 = = A demokratikus ellenzék historiográfiájához lásd: Osizmadia, 1995.

fontos kérdés – így a Fórum programja, nemzetközi kapcsolatai, szakértőinek részvétele a kerekasztal-tárgyalásokon vagy Antall József szerepe – kívül marad a részletes elemzésen (15–16.). E tudatos lehatárolás teszi lehetővé a „mozgalmi MDF” előzményeinek, kapcsolathálózatainak és szerveződésének rendkívül részletes rekonstrukcióját, ugyanakkor a rendszerváltás tágabb politikai folyamatai elsősorban annyiban kerülnek látótérbe, amennyiben az MDF történetét közvetlenül érintik. A kötet ezért nem a magyar rendszerváltás egészének szintézise, hanem annak egyik meghatározó politikai szerveződésére tudatosan leszűkített monográfia.

További kritikai észrevételként említhető, hogy bár Szécsi Árpád jelentős mértékben támaszkodik állambiztonsági forrásokra, kevésbé következetesen vizsgálja, miként hatott vissza maga a pártállami ellenőrzés és korlátozás az ellenzéki önszerveződés dinamikájára. A jelentések, ügynöki beszámolók és operatív intézkedések elsősorban a megfigyelés, ellenőrzés és akadályozás eszközeiként jelennek meg, holott maga a kötet több olyan helyzetet is bemutat, amelyben a hatalmi fellépés közvetve az ellenzéki kapcsolatok sűrűsödéséhez is hozzájárult. A *Tiszatáj* betiltása körüli konfliktus például „rebellis” közhangulatot teremtett az irodalmi közegben, miközben az állambiztonság bomlasztási akciókkal igyekezett gyengíteni a kialakuló hálózatot, az ügyhöz kapcsolódó 114 fős tiltakozó aláírásgyűjtés tapasztalata a résztvevők számára éppen egy megszervezhető „potenciális kör” létezését igazolta, és önbizalmat adott a következő évi kezdeményezésekhez (175–176.). Hasonló belső mechanizmusok jellemezték a Bethlen Gábor Alapítvány és később Lakitelek korlátozott nyilvánosságának történetét. Az informális híradások, előadások és lakiteleki filmvetítések olyan alternatív kapcsolati és kommunikációs csatornákat hoztak létre, amelyeket Szécsi maga is „kényszerű mozgalmasodás”-ként ír le. Az ezeken az alkalmakon megjelenők közül később többen az MDF szervezőivé váltak (143., 300–301.). E példák alapján a hatalmi korlátozás nem pusztán külső akadályként, hanem – nem szándékolt következményként – a mozgalmi önszerveződés egyik alakító körülményeként is értelmezhető.

Az ilyen részproblémák mellett érdemes visszatérni Szécsi monográfiájának központi magyarázó téziséhez: mit jelentett valójában az MDF számára a mozgalmi örökség? A kötet összegzésében a szerző ennek három, egymással összefüggő elemét emeli ki. Az országos, hangsúlyosan vidéki hálózatos szerveződést, az informális – mindenekelőtt írói – tekintélyek meghatározó szerepét, valamint azt a sajátos politikai magatartást, amelyet korábban az „ahogy lehet” szemléletével jellemezett (439–440.). Utóbbi Szécsi értelmezésében nem elvtelen alkalmazkodást, hanem hosszabb távú társadalmi és nemzeti céloknak alárendelt pragmatizmust jelentett: a hatalommal való beszélő viszony fenntartását és a lehetséges engedmények elérésére irányuló kompromisszumkeresést. Ehhez társult a saját politikai táboron kívüli szellemi irányzatok és értelmiségi csoportok iránti nyitottság. A szerző e „közéleti temperamentum” továbbélését egészen az MDF 1990-es „nyugodt erő”-imázsáig követi (440.).

A mozgalmi örökség azonban Szécsi érvelésében nem csupán politikai kultúrát, hanem már rendelkezésre álló szerveződési feltételeket is jelentett. A népi-nemzeti ellenzék politikai szervezetté válásakor egy látens, országos informális hálózat, valamint egy megfelelő belső kohéziójú és kapcsolatrendszerű koordináló „mag” állt rendelkezésre, amely „kristályosodási pontként” tette lehetővé a további bővülést (440.). Ebből a szempontból válik igazán érthetővé a kötet nagy terjedelmű előtörténeti része is. A személyek, baráti társaságok, kulturális fórumok és korábbi kezdeményezések részletes rekonstruálása azt mutatja meg, hogy az MDF 1987–1988-as megszerveződése nem szervezeti elszigeteltségben történt. A hosszú előtörténet Szécsi esetében nem pusztán genealógiai háttér, hanem annak magyarázata, hogy a Fórum miért tudott rövid idő alatt országos politikai szervezetté válni.

A monográfia második alapvető kérdése ennek a szervezeti előnynek az 1990-es választási sikerben játszott szerepére vonatkozik. Szécsi szerint az MDF korai megszerveződése és országos szervezeti hálózatának gyors kiépülése ismertégi előnyt biztosított, és lehetővé tette, hogy a Fórum számos, saját helyi közegében ismert és tekintélyes jelöltet állítson (440–441.). A mozgalmi örökség ennél közvetlenebbül is hasznosult a kampányban: a szerény anyagi lehetőségeket a tagok és szimpatizánsok önkéntes munkája, személyes költségvállalása és szabadidejük felajánlása egészítette ki. A helyi szervezetek öntevékenysége és kezdeményező-készsége pedig olyan rugalmasságot adott a kampánynak, amely egyes helyzetekben előnyösebbnek bizonyult a szigorúan centralizált működésnél (441.). A mozgalmi eredet azonban Szécsinél sem válik mindent megmagyarázó tényezővé. Az összegzésben külön jelzi, hogy a választási eredményhez más körülmények is hozzájárultak: például az MDF gyűjtőpárti jellegéből következő széles ideológiai spektrum, a politikailag közeli pártokkal kötött választási megállapodások és második forduló visszalépések, valamint Antall József személye. Utóbbinál a szerző külön kiemeli a politikusi karakter és a „nyugodt erő” imázsának összhangját, illetve Antall szerepét az MDF nemzetközi elfogadottságának kialakításában (442.). A mozgalom-központú értelmezés ezért tudatosan felvállalt részmagyarázat: meggyőzően tárja fel azokat az örökölt erőforrásokat, amelyek hozzájárultak az MDF gyors felemelkedéséhez, miközben a választási győzelem valamennyi politikai és társadalmi feltételének részletes elemzésére nem vállalkozik.

Az 1990-es választási győzelem ugyanakkor nemcsak Szécsi történetének betetőzése, hanem egyben a vizsgált mozgalmi korszak határpontja is. A parlamenti párttá válással, az országgyűlési frakció megszervezésével és a kormányalakítás megkezdésével az MDF előtt olyan feladatok jelentek meg, amelyek már más működési logikát követeltek. Szécsi a kormányalakítási tárgyalások és az MDF–SZDSZ megállapodás kapcsán különösen Antall József meghatározó és önálló szerepét emeli ki, majd úgy zárja történeti elemzését, hogy az új időszak kezdetén *„a mozgalmi jellemzők háttérbe szorulása hamar érzékelhetővé vált”* (438.). Ebben fontos belső feszültség rejlik: Szécsi megállapítása arra utal, hogy azok a hálózati, önte-

vékenységi és informális működésmódok, amelyeket a kötet az MDF létrejöttének és választási sikerének fontos erőforrásaiként azonosít, a kormányzati felelősség és a parlamenti intézményesülés körülményei között már nem működhettek változatlan formában.

E ponton válik termékennyé egy tágabb rendszerváltás-értelmezés bevonása. Ripp Zoltán *Eltékozolt esélyek?* című, már idézett munkájának „A tárgyalásos átmenet legitimációs problémái” című fejezete éppen azt a kérdést helyezi előtérbe, amely Szécsi vizsgálatának időhatárán túl mutat. Ripp nem vitatja a békés átmenet történeti jelentőségét, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy legitimációs szempontból nem forradalmi átalakulás zajlott: a régi rendszer felbomlása és az új rendszer közjogi-intézményi alapjainak kialakítása egymással párhuzamos, tárgyalásos folyamat volt, amelynek eredményeit a körülmények gyors változásával már rövid időn belül vitatni lehetett.⁷

Ez a megközelítés érdekes feszültségbe kerül Szécsi mozgalom-központú rekonstrukciójával. Szécsi részletesen tárja fel azokat az informális hálózatokat, helyi közösségeket és mozgósítható társadalmi erőforrásokat, amelyekből az MDF kinőtt, munkája így a rendszerváltás politikai intézményesülése mögötti társadalmi-mozgalmi folyamatok egyik fontos rétegét teszi láthatóvá. Pozsgay Imre 1993-as visszaemlékezése más típusú forrás. Résztvevői, retrospektív önértelmezésként saját korabeli politikai stratégiáját rekonstruálja. Pozsgay úgy emlékezett, hogy bár jelentős társadalmi elégedetlenség volt érzékelhető, egyik változást akaró politikai erő mögött sem állt „nagy, nyílt társadalmi mozgalom”, ezért a változást politikai tárgyalások és kiegyezés útján tartotta megvalósíthatónak. Három nagyobb áramlat együttműködését nevezte meg: az MSZMP-n belüli reformerőket, a Lakitelekről induló nemzeti demokratikus erőket és a demokratikus ellenzékéből kibontakozó liberálisokat.⁸ A két értelmezés ezért nem feltétlenül zárja ki egymást. Pozsgay a rendszerváltó politikai erők mögött álló nyílt tömegmozgalom hiányáról beszél, míg Szécsi éppen azt mutatja meg, hogy az MDF esetében e nyilvánosan kevésbé látható politikai mozgósítás mögött már korábban létrejött egy informális társadalmi és kapcsolati infrastruktúra.

Az 1990-es intézményes fordulathoz további árnyalatot ad Romsics Ignác eseménytörténeti rekonstrukciója. Romsics az 1990. márciusi–áprilisi választásokat a politikai-jogi átalakulás lezárásaként értelmezi, amely során létrejött a demokratikusan választott országgyűlés, az MDF pedig Antall József vezetésével kormányalakító helyzetbe került.⁹ A stabil kormányzás érdekében azonban már április 29-én megszületett az MDF és az SZDSZ pártközi megállapodása, amely a kormány alkot-

7 = = Ripp, 2009: 102–104. Az 1989–90-es alkotmányozási folyamatot a kerekasztal-tárgyalások dokumentumai alapján Bozóki András dolgozta fel: Bozóki, 2012.

8 = = Pozsgay, 1993: 90–91.

9 = = Romsics, 2003: 248.

mányos helyzetét, a köztársasági elnök megválasztását és a kétharmados törvények körét érintette. Romsics egyúttal azt is bemutatja, hogy a megállapodás az MDF-en belül és szövetségei körében is ellenérzéseket váltott ki.¹⁰ A politikai intézményszerűsítés ugyan megteremtette a kormányozhatóság feltételeit, de nem szüntette meg automatikusan a képviselet és legitimáció körüli vitákat. Romsics szerint már az új kormány első hónapjaiban megjelent a társadalmi türelmetlenség, parlamenten kívüli politikai szervezetek pedig magának az új politikai konstrukciónak a legitimálását is kétségbe vonták, többek között az MDF–SZDSZ-megállapodást kifogásolva.¹¹

A legitimáció problémáját ugyanakkor érdemes elválasztani attól az állítástól, miszerint a rendszerváltás társadalmi tapasztalat nélkül ment volna végbe. Somlai Katalin életútinterjúkra épülő emlékezetkutatása éppen azt mutatja, hogy a korszakforduló nagyon is erőteljes személyes és közösségi élményekhez kapcsolódott. A vizsgált visszaemlékezők többsége 1989-hez, különösen Nagy Imre és mártírtársai újratemetéséhez kötötte a rendszerváltást, míg azok, akik a korábbi hálózatépítő vagy a későbbi parlamenti szakaszban voltak aktívabbak, 1988-at, illetve 1990-et tekintették meghatározó évnak.¹² Az interjúkban a gyűlések, tüntetések és új szervezetek megjelenése a politikai részvétel és a szabadság intenzív élményével társult, s egyes visszaemlékezők éppen az első szabad választásokon tapasztalták meg legerősebben saját állampolgári cselekvőképességüket.¹³ Ez fontos korrekciót kínál a legitimációs probléma értelmezéséhez: nem a társadalmi részvétel vagy a rendszerváltás megélésének teljes hiányáról beszélhetünk, hanem arról, hogy ezek a sokféle mozgalmi, választói és szimbolikus tapasztalatok nem feltétlenül álltak össze tartós, egységes legitimációs narratívává.

Somlai elemzésében a rendszerváltás emléke egyszerre őrizte meg a szabadság, a szuverenitás és a politikai részvétel pozitív élményét, valamint a későbbi csalódások visszavetülését. Számos életút-narratíva a várakozás, illetve az „illúzió–csalódás” ívében értelmezte újra 1989–90-et, vagyis az átmenet bizakodását a későbbi politikai, erkölcsi vagy anyagi kiábrándulással állította szembe.¹⁴ Ebben a perspektívában Szécsi és Ripp megközelítése sem egymást kizáró értelmezés. Szécsi azt tárja fel, milyen társadalmi, kulturális és kapcsolati erőforrások segítettek egy rendszerváltó mozgalom felemelkedését, míg Ripp azt vizsgálja, milyen legitimációs problémákat hordozott magában a tárgyalásos átmenet.

Szécsi Árpád kötetének legfontosabb eredménye, hogy az MDF korai történetét nem szűkíti egy párt intézmény- és eseménytörténetére, hanem a Fórum létrejöttét és gyors politikai felemelkedését hosszabb mozgalmi előtörténetéből vezeti

10 = Uo. 249–250.

11 = Uo. 263–264.

12 = Somlai, 2024: 101.

13 = Uo. 102–103.

14 = Uo. 104–105.

le. A népi mozgalom szellemi-politikai öröksége, az informális tekintélyek, az országos – hangsúlyosan vidéki – kapcsolathálózatok, a korábbi ellenzéki és közösség-szervező tapasztalatok, valamint a tagság öntevékenysége nála nem pusztán történeti előzményként jelennek meg, hanem az MDF megszerveződését és 1990-es választási sikerét befolyásoló tényezőkként (439–442.). A kötet meggyőzően mutatja meg, hogy a Fórum 1987 utáni gyors országos kiépülése nem szervezeti vákuumban ment végbe, hanem korábban felhalmozott társadalmi, kapcsolati és mozgalmi erőforrásokra támaszkodott.

A választott fókusz egyúttal kijelöli a monográfia határait is. A *Rendszerváltó mozgalom* nem a magyar rendszerváltás egészének szintézise, hanem annak egyik meghatározó politikai szerveződését vizsgáló, tudatosan mozgalom-központú munka. Éppen e lehatárolás teszi lehetővé a hosszú előtörténet, a kapcsolathálózatok és az önszerveződés részletes, forrásalapú rekonstruálását, miközben több tágabb politikai, intézményi és legitimációs kérdés szükségképpen kívül marad a vizsgálatán. A kötet története azon a ponton zárul, amikor a parlamenti párttá és kormányzati erővé váló MDF-ben Szécsi szerint a mozgalmi jellemzők háttérbe szorulása már érzékelhetővé vált (438.). Ezzel a monográfia nemcsak az MDF felemelkedésének fontos magyarázatát adja, hanem egy további kutatási kérdést is kijelöl: miként alakult át az a mozgalmi örökség, amely a Fórum létrejöttéhez és választási sikeréhez hozzájárult, amikor hordozója immár a demokratikus intézményrendszer egyik vezető pártjává vált?

=== Hivatkozott irodalom ===

Borbándi, 1989

Borbándi Gyula: *A magyar népi mozgalom. A harmadik reformnemzedék.*

Püski, Budapest.

Bozóki, 2012

Bozóki András: Szemérmes alkotmányozás. Rendszerváltás és jogállami forradalom 1989-ben. In: *Alkotmányozás Magyarországon és máshol. Politikatudományi és alkotmányjogi megközelítések.* Szerkesztette: Jakab András – Körösi András. Új Mandátum – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet, Budapest. 202–239.

Csizmadia, 1995

Csizmadia Ervin: *A magyar demokratikus ellenzék (1968–1988).* I–III. T-Twins, Budapest.

Nagymihály–Szekér (szerk.), 2017

Forrásvidék. A nemzeti demokratikus gondolkodás a magyar folyóiratok tükrében,

1956–1987. Szerkesztette: Nagymihály Zoltán – Szekér Nóra.
Antológia, Lakitelek.

Papp, 2012

Papp István: *A magyar népi mozgalom története, 1920–1990*. Jaffa, Budapest.

Pintér M., 2007

Pintér M. Lajos: *Ellenzékben. A „Nagy Népi Hurál”-tól a Magyar Demokrata Fórumig. A Kádár-rendszer népi-nemzeti ellenzéke, 1968–1987*. Antológia, Lakitelek.

Pozsgay, 1993

Pozsgay Imre: *1989. Politikus-pálya a pártállamban és a rendszerváltozásban*. Püski, Budapest.

Ripp, 2006

Ripp Zoltán: *Rendszerváltás Magyarországon 1987–1990*. Napvilág, Budapest.

Ripp, 2009

Ripp Zoltán: *Eltékozolt esélyek? A rendszerváltás értelme és értelmezései*. Napvilág, Budapest.

Romsics, 2003

Romsics Ignác: *Volt egyszer egy rendszerváltás*. Rubicon Könyvek, Budapest.

Romsics, 2006

Romsics Ignác: Rendszerváltás Magyarországon. *Múltunk*, 2. sz. 302–308.

Somlai, 2024

Somlai Katalin: „Megjött a rendszerváltás”. A rendszerváltás emlékezete humán és szakértelmiségek életúttörténeteiben. *Korunk*, 11. sz. 98–109.

Szeredi, 2015

Szeredi Pál: *Nemzetépítő demokratikus ellenállás a Kádár-korban 1956–1987*. Barangoló, Pilisszentkereszt.

Szeredi, 2016

Szeredi Pál: *A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1956–1967*. Barangoló, Pilisszentkereszt.

Szeredi, 2017

Szeredi Pál: *A nemzetépítő demokratikus ellenállás dokumentumai 1968–1987*. Barangoló, Pilisszentkereszt.

= Movement Legacy, Political Breakthrough =

/// A BOOKREVIEW ON

Árpád Szécsi: *Rendszerváltó mozgalom. A Magyar Demokrata Fórum előzményei és korai története (1979–1990)*. [Movement of the Transition. The Origins and Early History of the Hungarian Democratic Forum (1979–1990).]

Rendszerváltás Történetét Kutató Intézet és Levéltár, Budapest, 2023, p. 486

This review examines Árpád Szécsi's monograph on the origins and early history of the Hungarian Democratic Forum (MDF) between 1979 and 1990. It highlights the book's central contribution: interpreting the MDF's rapid political rise and electoral success through its long movement-based antecedents, informal networks, local organizational structures, and inherited forms of political practice. Particular attention is paid to the concepts of "legal opposition," the tensions between movement and party organization, and the role of movement-based resources in the MDF's electoral victory in 1990. The review also discusses the limitations of this movement-centred perspective and situates Szécsi's interpretation within broader debates on the political and social dimensions of Hungary's democratic transition.

Kulcsszavak

=====

1989/90-es rendszerváltás, ellenzék a Kádár-korszakban, ellenzéki mozgalmak, könyvismertetés, kritika, recenzió